

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/saga>

Ontolojik Güvenlik Arayışında Bir Süreklilik Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikasında Neo-Con Söylem ve Pragmatizm

A Strategy of Continuity in the Quest for Ontological Security: Neo-con Discourse and Pragmatism in Post-Cold War American Foreign Policy

Özkan ÜNAL^{1,*}

¹Millî Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Millî Güvenlik Enstitüsü, Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Doktora Öğrencisi, 06100, Çankaya/ANKARA

Makale Bilgisi

Araştırma makalesi
Başvuru: 27.05.2025
Düzeltilme: 19.08.2025
Kabul: 23.08.2025

Keywords

Ontological Security
American Foreign Policy
Cold War
Pragmatism

Anahtar Kelimeler

Ontolojik Güvenlik
Amerikan Dış
Politikası
Soğuk Savaş
Pragmatizm

Özet

Bu makale Soğuk Savaş sonrası dönemde izlenen Amerikan dış politikasını ontolojik güvenlik teorisi kapsamında yeniden düşünmeyi önermektedir. Ontolojik güvenlik teorisi devlet davranışlarını ana akım teorilerin sunduğu determinist kalıpların dışına çıkarak anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle diğer uluslararası ilişkiler teorilerine hem eleştirel yaklaşımda hem de bu teorilerden beslenmektedir. Güvenlik meselesine de farklı bir bakış açısı getirerek devlet davranışlarını açıklamak için psiko-sosyal önermeler sunan ontolojik güvenlik, benlik, kimlik, biyografik anlatılar ve istikrarlı rutinler gibi kavramları Uluslararası İlişkiler disiplini içerisine taşımıştır. Ontolojik güvenlik teorisine özgü bu kavramlar Soğuk Savaş'tan sonra Amerikan dış politikasının nasıl şekillendirildiğini açıklamak için kullanılmıştır. Bu doğrultuda bu makale Soğuk Savaş sonrası dönemde Amerikan dış politikasının ontolojik güvenlik arayışı içerisine girdiği varsayımıyla kaleme alınmıştır. Diğer taraftan Amerikan dış politika geleneğinde daha yerleşik temellere sahip olan Neo-con anlayışın bu arayışa nasıl yanıt verdiği tartışılmıştır. Çalışmanın bütününde ontolojik güvenlik arayışının Neo-con söylemlerle pragmatik bir politikaya nasıl evrildiği dış politika çıktıları ve başkanlık konuşmaları üzerinden yapılan analizlerle ortaya konmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemi de kendi içinde ikiye ayırmak bu analizleri karşılaştırılabilir kılmıştır. Bu karşılaştırmanın gerekçesi Amerikan diplomasi tarihinde ender kırılma anlarından biri olarak kabul edilen 11 Eylül 2001 tarihinden önce ve sonra alınan dış politika kararları arasındaki büyük farktır. Dolayısıyla makalede 11 Eylül saldırılarından sonra izlenen dış politikanın neo-con söylemler tarafından şekillendirildiği ve Amerikan kimliğinin ontolojik dayanaklarının tahkim edildiğine yönelik bir çerçeve çizilmiştir.

Abstract

This article proposes a reconsideration of American foreign policy in the post-Cold War period within the context of ontological security theory. Ontological security theory attempts to understand state behavior by going beyond the deterministic patterns presented by mainstream theories. For this reason, it both criticizes and draws on other theories of international relations. Ontological security, which offers psycho-social propositions to explain state behavior by bringing a different perspective to the issue of security, has brought concepts such as self, identity, biographical narratives and stable routines into the discipline of International Relations. These concepts, peculiar to ontological security theory, have been used to explain how American foreign policy was shaped after the Cold War. In this respect, this article is written with the assumption that American foreign policy in the post-Cold War period has entered into a search for ontological security. On the other hand, it is discussed how the Neo-con approach, which has more established foundations in the American foreign policy tradition, responds to this quest. Throughout the paper, how the seeking for ontological security evolved into a pragmatic policy with Neo-con discourses is revealed through analyses of foreign policy outputs and presidential speeches. Dividing the post-Cold War period into

*Özkan ÜNAL, ozkan.u@hotmail.com

two parts makes these analyses comparable. The rationale for this comparison is the great difference between the foreign policy decisions taken before and after 11 September 2001, which is considered as one of the rare turning points in the history of American diplomacy. Hence, the article draws a framework in which the foreign policy pursued after the 9/11 attacks is shaped by neo-con discourses and the ontological foundations of American identity are reinforced.

1.GİRİŞ

Bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler’i açıklamak ve anlamlandırmak için çoğu zaman uluslararası sistemi derinden etkileyen, dönüştüren ya da değiştiren referans noktaları esas alınır. Modern devlet tarihinde bu tarz tarihi kırılma noktaları oldukça fazladır. Diğer taraftan tarihin akışına yön veren bu önemli olayların kimisi nispeten daha küçük ölçekte etkiler üretmiş kimisi de uluslararası sistemin yapısını kökten değiştirecek kadar büyük küresel sonuçlar doğurmuştur. Biri diğerinin sebebi olan XX. yüzyıl dünya savaşları (Taylor, 1985) ve bu savaşların başka şekiller ve araçlarla sürdürüldüğü Soğuk Savaş dönemi, küresel siyasi tarihe yön veren önemli referans noktalarının başında gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında stratejik ve ideolojik bir mücadele dönemi olan Soğuk Savaş, yarım asra yakın bir süre hem uluslararası sistemin dinamiklerini tayin etmiş hem de her iki süper gücün dış politika kararlarını şekillendirmiştir. Bu uzun soluklu mücadele dönemi, ABD’nin zaferi ile sonuçlanmış ve fakat içerisine girilen yeni dönem birçok belirsizliği de beraberinde getirmiştir. ABD açısından ise Amerikan dış politikasının yegâne odak noktasını oluşturan tehdit kaynağının ortadan kalkması stratejik, ideolojik ve ontolojik sorgulamaların yapılmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle Amerikan kimliğinin tam karşısında konumlandırılarak süreklilik arz eden bir kimlik inşa sürecini mümkün kılan “öteki”nin ortadan kalkması Amerikan kimlik güvenliğini derinden sarsmış ve bir krize sürüklemiştir (Campbell, 1998).

Soğuk Savaş dönemi boyunca ikili rekabete dayanarak üretilen dış politika çıktılarının yeniden ve yeni düzene uygun şekilde üretilmesi Amerikan dış politika geleneklerinden vazgeçiş zorunlu kıldı. Bu yeni düzen ile birlikte sadece dış politika gelenekleri değil, aynı zamanda Amerikan ulusal kimliğine dair kurucu anlatılar da kesintiye uğradı. Zira her açıdan Soğuk Savaş dönemi bir istikrar, denge ve caydırıcılığın hâkim olduğu bir dönem idi (Gaddis, 1986). Stratejik ve ideolojik tehdit kaynağı olan SSCB, hem dış politika kararlarının hem de Amerikan kimliğini var eden değerlerin tam odağında yer alıyordu. Dolayısıyla bu çok yönlü mücadelenin doğrudan karşısında yer alan SSCB’nin çöküşü istikrar döneminin de sonunu getirdi. Terörizm, iç savaşlar ve bu savaşlara bağlı düzensiz göçler, iklim değişikliği gibi çok farklı tehdit kaynakları bir belirsizlik dönemine girildiğinin işaretçileri olarak görüldü. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tehditlerle başa çıkabilecek politik çıktıları üretmek Amerika’nın küresel lider imajını korumak açısından zorunlu hale gelmiştir. Başka bir ifadeyle Soğuk Savaş mücadelesini kazanmanın ötesinde ABD’nin küresel lider pozisyonunu sürdürmek için kimi zaman yeni politik yaklaşımlar benimsenmiş kimi zaman da konvansiyonel hamlelere başvurulmuştur.

Bu makalede, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte gelen belirsizlik ve istikrarsızlık döneminin Amerikan dış politikası ve ulusal kimliği üzerindeki etkisi ontolojik güvenlik yaklaşımı çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın beklenmedik bir şekilde son bulmasının ABD'yi ontolojik güvenlik krizine sürüklediği ve Amerikan kimliğini inşa eden kurucu değerlerin aşındığı varsayımı önerilmektedir. Bu krizin üstesinden gelmek için başvurulmuş neo-con dış politika anlayışına özgü ilke ve esasların etkin rolü üzerinde durulacaktır. Buradan hareketle en az Soğuk Savaş'ın bitişi kadar önemli bir kırılma noktası olan 11 Eylül saldırılarından sonra kullanılan politik söylemlerin dış politika pratiklerine dönüştürülmesi Amerikan pragmatizmi odağında ele alınacaktır. Son tahlilde bu makale Soğuk Savaş sonrası dönemde neo-con dış politika anlayışı ve Amerikan pragmatizminin ontolojik güvenlik arayışında nasıl araçsallaştırıldığı, 11 Eylül saldırılarının bu arayışa son verebilecek uygun politik zemini nasıl şekillendirdiği sorularına yanıt vermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında üç bölüm şeklinde planlanan bu makalenin ilk bölümünde ontolojik güvenlik teorisi ile ilgili kavramsal bir çerçeve sunulacaktır. İzleyen bölümlerde Amerikan dış politikası açısından kırılma noktası sayılan iki farklı dönem kronolojik düzene uygun olarak ele alınacaktır. Bu doğrultuda ikinci bölümde Soğuk Savaş sonrası izlenen Amerikan dış politikası, üçüncü ve son bölümde de 11 Eylül saldırılarından sonraki politik değişim ve dönüşüm üzerinde durulacaktır. Bu bölümde 11 Eylül saldırılarını izleyen dönemin dış politika kararları neo-con politik anlayış ve Amerikan pragmatizmi bağlamında incelenecektir. Bunun yanında makaleye konu araştırma zamansal olarak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden 45. ABD Başkanı olarak seçilen Donald Trump'ın birinci başkanlık dönemine (2017-2021) kadar olan süreci kapsayacak şekilde sınırlandırılacaktır.

Son olarak bu makale Soğuk Savaş sonrası dönemde izlenen Amerika dış politikasını ontolojik güvenlik teorisi bağlamında açıklamayı hedeflese de ontolojik güvenlik kavramının bazı teorik sınırlılıklar içerdiğini belirtmekte fayda vardır. Ontolojik güvenlik aşırı yorumsamacı, belirli sınırlardan yoksun, ampirik önermeler sunamayan ve kimlik gibi fazlasıyla soyut unsurlara odaklanması bakımından önemli teorik sınırlılıklara sahiptir. Bunun nedeni ise ontolojik güvenliğin uluslararası ilişkileri açıklamak ve anlamlandırmak için başvurulmuş oldukça yeni bir kavram olması ve diğer ana akım Uluslararası İlişkiler teorileri ile kıyaslandığında sınırlı ve gelişmeye devam eden bir literatüre sahip olmasıdır. Bu doğrultuda bu makale Amerikan dış politikası kapsamında somut dış politika çıktıları üzerinden okumalar yaparak oldukça soyut, felsefi ve yorumsamacı önermeler içeren ontolojik güvenlik literatürüne katkı yapmak, bir süreklilik stratejisi sunan neo-con politika anlayışının Amerikan ontolojik güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesinde oynadığı rolü ortaya koymak için kaleme alınmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ONTOLOJİK GÜVENLİK TEORİSİ

Devlet davranışlarını açıklamak amacıyla teorik bir perspektif sunan ve Uluslararası İlişkiler disiplini içerisine görece daha yakın zamanda dahil edilen ontolojik güvenlik kavramı, esasında bireysel psikolojik anomali durumlarını tanılamak için kullanılmıştır. Ancak ontolojik güvenliğin ne olduğu, hangi araçlar üzerinden sağlandığı ve çevresel etmenler ile olan ilişkisini kapsamlı bir şekilde analiz

ederek ontolojik güvenlik kavramına kuramsal derinlik kazandıran Anthony Giddens olmuştur. Giddens, bireyleri varoluşsal kaygılara sürüklemeyen durumları ontolojik olarak güvenli durumlar olarak nitelendirmiştir. Ontolojik güvenlik doğrudan bireyin varlığı ve bir habitat içerisindeki varoluşu ile ilgilidir. Bireyin bir bütün olarak kendiliğini devam ettirebildiği, kendi öz-kimlik tanımlamalarına ait hususların sorgulanmadığı durumlar güven duygusunun olduğu durumlardır. Öz-kimlik, bireyin kendisiyle ilgili bir anlatıyı sürdürdürebildiği, yapma, eyleme geçme ve var olma ile ilgili soruları yanıtlayabildiği tutarlı bir biyografik devamlılık hissinin geliştirilmesinden oluşur. Dolayısıyla kimlik bireyi bir fail olarak tamamlar ve bireysel varoluşun ayrılmaz bir parçasıdır. Bireyin kendi öz-kimliği, içerisine gömülü olduğu sosyal anlatılar ve rutinleşmiş eylemler sayesinde anlamlı hale gelir. Anlatılar bir faillik duygusuna ve dolayısıyla sosyal olarak iletişim kurabileceğimiz bir kimlik yapısına izin verir. Tutarlı pratiklerin etrafında şekillenen anlatılar bireye eyleme geçme ve seçim yapma gibi faillik özelliği kazandırır. Ontolojik güvenlik faillik duygusunu gerçekleştirmek için bireyin zaman içerisinde bir bütün olarak ve anlamlı deneyimlerde bulunabilmesine bağlıdır. Ontolojik güvenliğin dayanağı rutinleşmiş pratiklerin üretilmesi ve muhafaza edilmesidir. Pratik bilince ek olarak bireyin refleksif farkındalığa (neyi, neden yaptığının bilincinde olmak) sahip olması da istikrarlı bir öz-kimlik duygusunun varlığına bağlıdır (Giddens, 1991).

Özetle ontolojik güvenlik, rutinleşmiş pratikler ve anlatıların birlikte inşa ettiği öz-kimliğin kesintiye uğramadan devam etmesi, bir özne ve bütün olarak “ben”in varlığının güven içinde olması demektir. Tersine bir okumayla istikrarsızlıklar ve belirsizlikler kimliğin güvenliğini tehdit eder ve bireyleri ontolojik güvensizliğe sürükler. Bunun nedeni failliğin istikrarlı bir bilişsel ortam gerektirmesidir. Ne bekleyeceği konusunda hiçbir fikri olmayan bir aktör amaçları ve araçları arasında sistematik bir ilişki kuramaz. Dolayısıyla amaçlarını nasıl takip edeceği belirsizleşir. Geçmişe gömülü anlatılar kadar amaçlar da kimliği oluşturduğundan derin belirsizlikler kimliğin güvenliğini tehdit eder. Rutinlerin bozulması bilişsel ve davranışsal kesinlikleri ortadan kaldıracağından bireyleri varoluşsal kaygılara ve dolayısıyla ontolojik güvensizliğe hapseder (Mitzen, 2006, s.342).

Altında yatan sebepler bağlamında ontolojik güvensizlik halinin fiziksel güvensizliğe göre yönetilmesi ve üstesinden gelmesi daha zordur. Buradaki fark ontolojik güvensizliğe neden olan kaygı durumunun belirli bir tehdit kaynağından yoksun olması ile ilgilidir. Birey, tehdit kaynağının net olmadığı muğlak durumlarda ne ile mücadele etmesi gerektiğine dair bir strateji geliştiremez. Bu anlamda kaygı, korkudan ayrılmaktadır. Korkuya neden olan tehdit kaynağı bellidir ve birey bir korku durumu içerisinde olsa da ne ile mücadele etmesi gerektiği konusunda fikir sahibidir. Heidegger kaygıyı tehdidin hiçbir yerde olmaması şeklinde karakterize etmiştir (Heidegger, 1962). Korku ise yüzleşilmesi, çözümlenmesi, mücadele edilmesi ya da katlanılması gereken objektif bir nesneye sahiptir (Tillich, 2000, s.37). Rumelili korku nesnesinin ortadan kalktığı çatışma çözümlerinde barış halinin kaygıyı tetikleyebileceğini ileri sürmüştür. Buna göre çatışmalar belirli korku nesneleri oluşturarak dost-düşman ayrımını net bir şekilde yapan anlam sistemleri üretirler. Ancak çözüme kavuşturulan çatışmalar korkuları azaltarak ortadan kaldırır, kesinliği zayıflatır, belirsizlik yaratır ve gündelik yaşamdaki rutin

ve alışkanlıkları bozarak kaygı hali yaratırlar. Rumelili bu durumu “barış kaygıları” olarak adlandırmıştır (Rumelili, 2015, s.13). Özetle çatışmaların sonlanması ile birlikte gelen belirsizlikte hangi şeyden korkacağınızı bilemezseniz birçok şeyden korkarsınız. Bu da varoluşsal kaygıların yönetilemez hale geldiğinin açık bir göstergesidir.

Ontolojik güvenlik yaklaşımına ait önermelerin devlet düzeyinde incelenmeye başlaması ile kavram Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil edilmiş ve güvenlik politikalarına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Devlet davranışları açıklamak için kendine has bir kavramsal çerçeve sunan ontolojik güvenlik, teorik derinliğe sahip bir yaklaşımdır. Realizm, liberalizm ve konstrüktivizm gibi ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinden beslenmekle birlikte bazı konularda bu teorilerden ayrılmaktadır. Örneğin realistler devletin öncelikli amacının fiziksel güvenliğini sağlamak olduğunu savunurken ontolojik güvenlik yaklaşımı devlet kimliğinin güvenliğini fiziksel güvenlikten daha önemli ya da en azından fiziksel güvenliğe eşit olarak görmektedir. Kimlik güvenliğini sağlamak için devletlerin çatışma ortamlarından vazgeçmeyebileceğini öne sürerek realist bakış açısıyla arasına büyük bir mesafe koymaktadır. Bunun yanında uluslararası güvenliğin sağlanması için barış, iş birliği ve uluslararası kuruluşların rolüne vurgu yapan liberalizmin aksine ontolojik güvenlik bazen barış ortamlarının devletleri kaygıya sürüklediğini, tehdit kaynaklarının belirli olmamasının kimlik güvenliğinin devam ettirilmesi açısından tehlike yaratabileceğini öne sürmektedir. Devlet kimliğinin sosyal olarak inşa edildiğini ve bu anlamda değişimlere açık olduğunu savunan konstrüktivizm ise istikrarlı rutinlerin ve anlatıların inşa ettiği devlet kimliğinin kesintisiz ve süreğen bir şekilde devam etmesini savunması bağlamında ontolojik güvenlik ile ayrı düşmektedir.

Son yıllarda ve özellikle 2000’li yılların başından itibaren oldukça karmaşık bir hale gelen devletler arası ilişkilere anlamlı açıklamalar getirmek için ontolojik güvenlik kavramı sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Başka bir ifadeyle alışılmamış ya da irrasyonel devlet davranışlarını açıklamak için ontolojik güvenliğin öne sürdüğü fikirlerden faydalanılmıştır. Örneğin Mitzen’e göre (2006), ontolojik güvenlik fiziksel güvenlikle çatışabilir. Zararlı veya kendi kendini yok eden bir ilişki bile ontolojik güvenlik sağlayabilir, bu da devletlerin çatışmaya bağlanabileceği anlamına gelir. Yani, devletler aslında süregelen, kesin çatışmalarını, diğerinin ve kendilerinin kimliğine ilişkin derin belirsizliğin tedirgin edici durumuna tercih edebilirler. Son tahlilde ontolojik yaklaşım sadece fiziki güvenlikle hayatta kalma amacıyla değil, bir bütün olarak varoluşsal güvenlikle ilgilenir.

Bu ayrım devletin tarihsel hafıza veya biyografik anlatısı gibi düşünce setlerini toprak, üzerinde yaşayan insanlar ve sınırlar gibi fiziksel unsurların güvenliğinden analitik bir ayrıştırma yapmaya yöneliktir (Mälksoo, 2015, s.224). Yani ontolojik olarak güvende olmak için hafıza ve biyografik anlatıya uygun, istikrarlı bir benlik anlayışının olması gerekir (Zarakol, 2010). Bu durum eylemlerin zaman içinde sürdürülebilmesini gerektirir, çünkü eylemler kimliği yeniden üretecektir. Eğer benlik anlayışı istikrarlıysa, bu durum eylemlere de yansiyacak ve algılanan kimliğin devamlılığını sağlayacaktır (Mitzen, 2006, s.334). Benlik ve kimlik, kişilik (personhood) kavramı üzerinden birbirlerine bağlı olarak

geliştirilir. Benlik, öznenin gerçekliğini onaylamak, kaygıyı yönetmek ve kimlik geliştirmek için varoluşsal bir çerçeve sunarak kimliğe bağlanır. Bu hali ile benlik, devletlerin nesne olarak değil kişi olarak tanımlanmasını sağlar. Böylelikle devletler, kendilerini ve eylemlerini nasıl tanımlayacakları konusunda söz sahibi olan “gerçek” aktörler olarak onaylanır (Krickel-Choi, 2024).

Ontolojik olarak güvenlik içerisinde olan aktörler genellikle barışçıl bir benlik duygusuna sahip olarak algılanır. Ancak, ontolojik kesinlik arayışında olan aktörler, kimliklerine yönelik potansiyel tehditlere karşı düzen kurma yolunda hedeflerine ulaşmak için şiddet içeren eylemlerde bulunabilirler. Bu da devletlerin istikrarlı bir kimlik uğruna fiziksel güvenliklerinden ödün vermeye ve risk almaya istekli olabilecekleri iddiasını vurgular (Steele, 2017, s.72). Bu bağlamda devletler kimi zaman ontolojik güvenliği fiziksel olarak güvende olmaktan daha önemli görebilirler. Zira ontolojik güvenliğin sağlanamadığı durumlarda devletler derin belirsizlik içerisine düşerler ve bu belirsizliğin ürettiği kaygı da kimlik için bir tehdit olarak algılanır. Belirsizlik, eylemsel motivasyonları düşürür ve hangi eylemlerde bulunulacağı ile ilgili kararsızlık yaratır. Dolayısıyla böyle bir ortamda devletlerin kimliklerine ilişkin öz farkındalıkları bozulabilir (Mitzen, 2006, s.345).

Ontolojik güvenlikten güvensizliğe evrilen değişimler travmatik olaylar, kırılmalar ve bozulmalara ilişkin olayların yaşandığı kritik durumlardan kaynaklanır. Bu tür öngörülemez kritik durumlar, aktörün benlik algısının yeniden şekillenmesine veya bozulmasına yol açabilir, potansiyel olarak aktörün kimlik anlayışını değiştirebilir ve ontolojik güvensizliğe neden olabilir. Böylesi kritik bir durum, kurumsallaşmış rutinlerin oluşturduğu ve genellikle kanıksanmış olan koruyucu hissi bozar. Bu gibi aksaklıklar, temel varoluşsal sorular etrafında kaygıya yol açar. Böylece yerleşik normlar artık güvenilir olarak algılanmaz ve aktörlerin yeni tehdit ortamı üzerinde kontrolü yeniden ele geçirmek için rutinleri yeniden tesis etmeleri gerekir (Ejdus, 2018).

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI

Ontolojik güvenliğin sunduğu kavramsal çerçeve, tarihi kırılma anlarından sonra yaşanan gelişmelerle ilgili kapsamlı analizler yapılmasına imkân sağlar. Soğuk Savaş’ın sona ermesi de bu tür tarihi kırılma anlarından ve ABD’nin ontolojik güvenlik algılamalarında köklü değişimlere neden olmuştur. SSCB’nin dağılması, ABD’nin fiziksel güvenliğini doğrudan tehdit edebilecek bir gücün ortadan kalkması ve komünist tehdidin sona ermesi anlamına geldiğinden Amerikan dış politika yapıcılar ve güvenlik bürokrasisi, haklı olarak kazanılmış büyük zafer düşüncesine kapıldılar. Ancak fiziksel olarak güvende olma hissinin zirve yaptığı bu kırılma anında, ontolojik olarak güvenlik krizi içerisine girdiler. Zira SSCB’nin dağılmasıyla Amerikan dış politikasına yön veren temel tehdit kaynağı da ortadan kalktı. Devletlerin en çok arzuladığı şeyin öngörülebilirlik olduğunu akılda tutarak Sovyetler üzerinden tanımlanan Amerikan dış politikası odak noktasını kaybetti. Bununla birlikte komünist totaliterizmin tam karşısında konumlandırılan Amerikan kimliği de ontolojik dayanağından yoksun hale geldi. Zira devletlerin sahip oldukları ulusal kimlikleri ve yürüttükleri dış politika arasında anlamlı bir bağ vardır.

Mitzen'e (2006) göre de devletlerin dış politikalarını anlamlı ve yönlendirilebilir kılmaları tutarlı bir kimlik duygusuna sahip olmalarına bağlıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki küresel siyaset, özellikle 1990'lı yıllar, ABD açısından yeni meydan okumaların konvansiyonel analizlerle çözümlenmeye ve bir düşmanı bir diğeriyle değiştirmeye yönelik girişimlerle karakterize edilen bir dönem olmuştur. Sonuç olarak bu yeni zorluklarla mücadele etmek daha radikal yöntemlere başvurmayı gerektirmiştir. Yeni tür tehditlere karşı benimsenecek olan bu radikal yöntemler Soğuk Savaş'tan sonra girilen belirsizlik dönemini anlaşılır kılmak için yeni yorumlama biçimlerine, yeni tehditlere yönelik strateji ve taktiklere ve bu tehditlerin yeni bir "öteki" haline gelmelerini sağlayacak araçların sağlanmasını kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle Amerikan kimliğinin oluşmasında tehditlerin ve farklılıkların oynadığı rollerin etkinliğini anlamak geleneksel siyasi söylemler, dış politika uygulama ve analizlerinde yer alan öz temsillerin yapısökümünü gerektirmektedir. Bu amaç doğrultusunda Amerikalı olmakla ilgili öznelliklerin gücü üzerinden kimliğe ait argümanlar tartışmaya açılır. Amerikan kimliği ve dış politikası arasındaki bu ilişkiyi açıklamak için Campbell (1998, s. 8) dış politika kararlarının Amerikan siyasi kimliğinin oluşturulması, üretilmesi ve sürdürülmesinde merkezî rol oynadığını ileri sürmüştür.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Amerikan kimliği, dış politikası, iç siyasi dinamikleri ve güvenlik politikalarının tamamı Sovyet karşıtlığı üzerine inşa edilmiştir. Tabii bir şekilde bu düşmanlık Amerikan ulusal anlatısının oluşmasında ve karakterize edilmesinde çok büyük etki göstermiştir. Dolayısıyla hem Soğuk Savaş sürecinde hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde meydana gelen kriz anlarında Amerikalı karar alıcıların sıklıkla başvurduğu bir araç olmuşlardır. Ulusal anlatılar siyasi aktörler tarafından stratejik ve belirli bir amaca yönelik kullanılırlar. Stratejik bir amaç kapsamında politik değişiklikler için çerçeve oluşturma, gündem belirleme, söylemsel pratiklere başvurarak ulusal anlatıları ya da anlatıların içerisindeki belirli mesajları etkinleştirme veya politik amaçlarına ulaşma da yarar sağlamayacağını düşündükleri unsurları devre dışı bırakma yollarına başvurabilirler. Bu siyasi aktörler, geçmiş uygulamalarla aralarına net bir sınır çizen ve yeni bir siyasi yol öneren siyasi liderler olarak kimliklerini yeniden oluşturmak isteyeceklerdir. Bu durumda anlatıların kullanımı stratejik olacaktır. Yeni bir politika, hegemonik anlatının bazı unsurları ile meşrulaştırılırken, ulusal anlatının diğer kısımlarının önemi azaltılacaktır (Subotic, 2015, s.616).

Soğuk Savaş'ın son bulması ile başlayan iyimserlik ortamında eski politik uygulamalardan vazgeçileceğine yönelik ilk izlenimler 42. ABD Başkan Bill Clinton döneminde oluştu. SSCB'nin resmen dağıldığı 1991 yılında Başkanlık görevine devam George H. W. Bush, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni düzeni, belirsizlikler dönemi olarak adlandırdı ve bunun ötesine geçen politik bir söylem oluşturamadı. Ancak halefi Clinton, yeni dünya düzeninin belirsizlikler getirdiğine yönelik bir söylem kullanmak yerine ekonomik iş birliği, demokratik ilkelerin teşvik edilmesi ve uluslararası konularda çoktarafli kararları alınmasına yönelik politik hedeflerin gözetileceğini duyurdu. Bu ilkeler 1993 yılında yayınlanan Angajman ve Genişlemeye Yönelik Ulusal Güvenlik Stratejisi (A National Security Strategy

of Engagement and Enlargement) belgesi ile Clinton döneminde izlenecek devlet politikasına resmiyet kazandırıldı. Sonradan Clinton doktrini olarak adlandırılacak olan bu stratejik ilkelerin dikkat çeken en önemli özelliği ABD'nin ulusal hedeflerine ulaşma konusunda askerî yöntemlere başvurmadan vazgeçiyor olmasıydı. Buna göre Soğuk Savaş'tan sonra oluşan yeni düzen de uluslararası iş birliğinin tesis edilmesi için kurumsallaşmış rıza yolu ile sorunların çözümü sağlanacaktı. Hatta İran ve Irak gibi Amerika ile hasmane ilişkiler içerisinde olan devletlerle de olumlu ilişkiler geliştirilmesi hedeflenmişti (Aldred & Smith, 1999).

Angajman ve Genişlemeye Yönelik Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde yer alan angajman ve genişleme kavramları Clinton doktrininin nasıl icra edileceğine dair bir çerçeve çizmiştir. Ne kadar güçlü olursa olsun ABD'nin küresel sorunlarla tek başına mücadele edemeyeceğine ve bu nedenle çoktarafli iş birliklerine yönelik strateji geliştirme angajman; dünya genelinde demokratik serbest piyasa modellerinin yayılmasının teşvik edilmesi de genişleme ilkesi kapsamında planlanmıştır (Onea, 2013). Ancak Clinton dönemi ulusal güvenlik stratejisini yansıtan bu belge yayınlandığı ilk günden itibaren ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Öncelikle belgede çizilen çerçevenin fazlaca muğlak olduğu, Amerikan çıkarlarının korunması ve hedeflere ulaşma konusunda net bir yol haritasının belirlenmediği öne sürülmüştür. Bununla birlikte başta askerî tehditler olmak üzere geleneksel güvenlik sorunları ile çevre sorunları, iklim değişikliği ya da düzensiz göçler gibi ikincil tehditlerin tek bir çerçevede birleştirildiği, bu nedenle oldukça geniş, doğrudan sorunlara odaklanmayan ve sınırları belirsiz bir stratejik yol haritası olduğu iddia edilmiştir (Del Rosso Jr., 1995, s.194-195). Bu eleştirilerin altında yatan temel neden, Clinton döneminde Amerikan dış politikasının gelenekselleşmiş kalıplarından vazgeçilmesidir. Uzun yıllar boyunca ve özellikle Soğuk Savaş döneminde, Amerikan dış politikası askerî güç ve kapasiteye odaklanma, güvenlik meselelerinde öncelikle askerî yöntemlere başvurma ve çoğunlukla tek taraflı kararlar alma gibi yerleşik pratikler ekseninde şekillenmişti. Ancak Clinton döneminde, eski ve geleneksel dış politika ilkelerinden bir kopuş yaşandı ve yeni dönemle birlikte kurumsallaşmış Amerikan stratejileri de rafa kaldırıldı. Esasında bu, uzun yıllar işe yaramış, Soğuk Savaş'ın kazanılmasına imkân sağlamış ve nihayet Amerika'yı küresel liderlik konumuna yükseltmiş politikalardan vazgeçiş demektir. Clinton yönetiminin Amerikan dış politika yapım şeklini adeta kökünden değiştirmesi eleştirilerin esas sebeplerinden gösterilmektedir.

Aslında Clinton yönetimin sınırları belirsiz ve bir odak noktası oluşturamamış dış politika stratejisi doğrudan Soğuk Savaş sonrası dönemin yarattığı etkiye bağlıdır. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla ABD için esas tehdit kaynağının ortadan kalkması, politik geleneği şekillendiren varoluşsal dayanağın yitirilmesi, belirsizliğin getirdiği politik salınımlar ve yeni tehditlere yönelik etkin ve ne tür araçların kullanılacağına dair muğlaklık Clinton yönetiminin stratejik bir boşluğa düşmesine neden olmuştur. Güvenlikçi politikalardan vazgeçmek hem küresel liderlik rolünün sorgulanmasının önünü açmış hem de gerçeklikten kopuk bir dış politika izlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu anlamda ABD, Soğuk Savaş'ın galibi unvanını da tehlikeye atmıştır. Zira bu dönemde Amerikan dış politikası hem ideolojik hem de pratik açıdan anlamlı çıktılar üretememiştir. Bu kriz dönemi, Clinton yönetimi sonuna kadar

devam etse de 1990'lı yılların sonlarına doğru neo-con anlayışın Amerikan dış politikasında yeniden etkin hale gelmesi ve 11 Eylül saldırıları geleneksel Amerikan dış politikasına dönüşün önünü açmıştır.

4. BİR SÜREKLİLİK STRATEJİSİ: NEO-CON ANLAYIŞ VE AMERİKAN PRAGMATİZMİ

Neo-con kavramı yeni nesil Amerikan muhafazakarlığını temsilen kullanılmış bir isimdir. Önceleri sadece belirli bir gruba aidiyeti belirtmek için kullanılan bu kavram, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru politik bir yaklaşım olarak Amerikan dış politikasının şekillenmesinde önemli etki göstermiştir. Anlaşılacağı üzere neo-con ismi bir kısaltmadır. Aslında bu kavram neo-conservative (yeni muhafazakâr) olarak Amerikan kültür ve politik yapısına yerleşmiş conservative (muhafazakârlık) geleneğinin yeni bir türüdür. Burada neo eki new (yeni) anlamında bir yeniliği temsil etmekte ve Amerikan muhafazakârlığının geçirdiği tarihsel ve sosyolojik değişime vurgu yapmaktadır. Belirtmek gerekir ki muhafazakârlık (conservatism) başlı başına köklü bir geleneğe işaret eder ve oldukça kapsamlı felsefi derinliğe sahip bir yaklaşımlar bütünüdür. Bu nedenle muhafazakârlık ile ilgili derinlemesine bir analiz bu makalenin amaç ve kapsamı dışında kalacağından sadece yeni muhafazakârlık¹ bağlamında bir yazım çerçevesi oluşturulmuştur.

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru oldukça geniş toplumsal bir alana yayılan neo-con anlayış Clinton döneminde dikkate değer derecede az ilgi görmeye başladı. Her ne kadar elit bir anlayış olarak değerlendirilse de 40. ABD Başkanı Ronald Reagan döneminde kamusal bir taban oluşturmayı başarmıştı. Bunun esas nedeni ise Soğuk Savaş döneminde etkin olan önceki nesil neo-conların, Sovyetlere karşı *détente* (yumuşama) politikasını eleştirmeleri ve agresif bir kontrol stratejisini benimsemeleri nedeniyle Reagan hükümetinde görev almalarıydı. Ancak Sovyet komünizminin çökmeye başlaması ile Soğuk Savaş neo-conları tanımlayıcı (özellikle dış politika açısından) amaçlarını kaybetti. Bu eski nesil neo-conların stratejileri savunmacıydı ve varoluşsal tehdit olarak gördükleri rekabetçi bir süper gücün varlığına dayanıyordu. Dolayısıyla bu tehdit kaynağının eski gücünü yitirmesiyle Amerika için çok daha indirgenmiş bir küresel rolü savunmaya başladılar (Dorrien, 1993; Friedman 2005). SSCB'nin tamamen dağıldığı 41. ABD Başkanı George H. W. Bush (Baba Bush) döneminde dış politika ve güvenlik bürokrasisinde görev alan Paul Wolfowitz, Zalmay Khalilzad ve Lewis Libby gibi ikinci kuşak neo-conlar yeni dönemin getirdiği karmaşıklık karşısında belirleyici bir politik rota çizemediler. Politik amaçlara pratikte nasıl ulaşılacağına açıklık getiremediler. 1991 yılındaki Irak savaşıdan sonra Saddam Hüseyin rejiminin değiştirilmesi ile ilgili kararsızlıkları ABD öncülüğündeki tek kutupluluğun nasıl korunacağına dair fikirlerinin tam anlamıyla oluşmadığını gösterdi (Ryan, 2010, s.19).

Diğer taraftan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bu ikinci neo-con kuşağın bazı isimleri yeni dönemde izlenmesi gereken Amerikan dış politikasına yönelik farklı önermeler ileri sürdü. Buna göre uluslararası sistem artık ne iki kutuplu ne de çok kutuplu idi. Bu yeni dönem tek kutuplu bir sistemdi ve

¹ Makalenin takip eden bölümlerinde bu isim yerine neo-con kısaltması kullanılacaktır.

ABD bu yeni uluslararası sistemin tek küresel lideri konumundaydı. Tek kutuplu sistemin tek belirleyici gücünün ABD olması gerektiğini öne süren neo-con yazar Charles Krauthammer'a göre yakın gelecekte Amerika'ya rakip olabilecek bir güç yoktu ve bu anlamda Amerika rakipsizdi. Artık süper güç rekabetinin kısıtlamalarından kurtulmuş olan ABD, dünyanın neresinde olursa olsun herhangi bir çatışmada belirleyici bir oyuncu olabilirdi. Krauthammer, Sovyetlerin çöküşünden sonra ABD'nin eşi benzeri görülmemiş bir hareket özgürlüğüne sahip olduğuna inanıyordu. Bu doğrultuda yeni stratejik mihenk taşı tek kutupluluk olmalıydı. Neo-conlar için, görünüşte eşi benzeri olmayan bu hareket özgürlüğü korunmaya değer bir şeydi. Bu nedenle ABD'nin yeni küresel stratejisinin Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi savunmacı değil, saldırgan olması gerektiğini savundular ve tek kutuplu dünyada ABD'nin konumunun aktif bir şekilde koruması gerektiğini ileri sürdüler. Yeni kuşak neo-conlara göre ABD'nin liderliğine dayanan tek kutupluluk mümkün olduğunca geleceğe uzanmalıydı (Krauthammer, 1990/91).

Yeni nesil neo-con anlayışın öncü isimlerinden Robert Kagan da Clinton döneminde izlenen dış politikayı kıyasıya eleştirmiş ve ABD'nin tek kutuplu sistemin küresel lideri gibi davranmadığını öne sürmüştür. Kagan, Amerika'yı vazgeçilmez (indispensable) ulus olarak yücelten Clinton hükümeti görevlilerinin, gerçekte vazgeçilmez olarak gördükleri şeyin her askeri eylem için Çin, Fransa ve Rusya'dan önceden onay almak olduğunu savunmuştur. Bu çoktarafli ve iş birliğine dayanan politikanın Amerikan'ın sahip olduğu konumla uyuşmadığını ifade eden Kagan, Clinton yönetimini disiplinsizlikle suçlamıştır. Kagan'a göre Amerika'yı disipline eden ve ulusal çıkarları Amerikan benliği ile birleştiren tek etken bizzat Sovyet komünizminin varlığı idi. Ancak SSCB'nin ortadan kalkması bu disiplini de ortadan kaldırdı. Amerikan hegemonyasına yönelik sorgulamalar yüksek seviyede dile getirilmeye başladı ve daha da kötüsü Amerikalılar, Amerikan hakimiyetinin uluslararası güvenlik ve refah düzeyinin korunması için ne kadar önemli olduğunu unutma eğilimine girdiler. Tüm bu nedenlerle Kagan, Amerika'nın gücünü kullanmakta tereddüt etmemesi gerektiğini zira bu gücün Amerika'nın çıkarlarını, rolünü ve değerlerini korumak için gerekli olduğunu ifade etmiştir (Kagan, 1998, ss.34-35).

Clinton yönetiminin izlediği politikadan duyulan hoşnutsuzluk neo-conların birleşmelerine ve eleştirilerini kurumsal bir kimlikle yapmalarına zemin hazırlamıştır. 1997 yılında yeni kuşak neo-conların öncüsü olan Robert Kagan ve William Kristol liderliğinde bir grup neo-con tarafından kurulan Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi (Project for a New American Century-PNAC) isimli düşünce kuruluşu Clinton yönetiminin izlediği dış politikaya yönelik Haziran 1997'de Prensipler Bildirgesi (Statement of Principles)'ni yayınlamıştır. Birçok yeni kuşak neo-conun imzaladığı bu bildirmede Amerika'nın küresel etkisinin tehdit altında olduğu, kısa vadeli ticari çıkarların stratejik hedeflerin önüne geçtiği, geleceğe yönelik olarak silahlı kuvvetlerin hazırlanması için savunma harcamalarının önemli ölçüde artırılması gerektiği, demokratik rejimlerle ilişkilerin güçlendirilmesi ve Amerikan çıkarları ile değerlerine karşı olan rejimlerle mücadele edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca, krizlerin önlenmesi ve olası tehditlerin kontrol edilemez bir hal almadan tedbirler alınması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Bu çerçevede, Reagan döneminde olduğu gibi mevcut ve gelecekteki tehditlere karşı her zaman hazırlıklı

bir güçlü Amerikan ordusunun yeniden yapılandırılmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır (Barry, 2006, ss.2-4). Birinci Reagan dönemi dış politikasını şekillendiren neo-con anlayışa atfen yapılan bu çağrı Amerikan askerî güç ve kapasitesinin artırılması, tek taraflı kuvvet kullanma konusunda daha esnek hareket edilmesi ve pragmatik bir anlayışla Amerikan çıkarlarının korunması amacıyla yapılmıştır.

1970’li yıllardan itibaren Amerikan sağ ve milliyetçiliğinin tahkim edilmesi için politik bir çerçeve çizen neo-con anlayış, sorunların çözümünde askerî güce başvurulması, yayılmacı ve müdahaleci bir Amerikan dış politikası izlenmesi ve Amerika’nın uluslararası sistemi kontrol edebilir güce ulaşması ve bu gücün korunması gibi Clinton dönemi dış politikasına tamamen zıt bir politik düşünce yapısı etrafında şekillenmiştir. Neo-conlar Reagan yönetiminin ilk döneminde oldukça önemli görevler üstlenerek karar alma süreçlerinde etkin oldular. Ancak 1980’li yılların sonlarına doğru Sovyetler ile geliştirilen iyi ilişkiler neo-conların siyaset dışına itilmesine neden oldu. Soğuk Savaş’ın bitmesine yakın bir dönemde Amerika’nın bir aldatmaca içerisinde olduğunu ve esasında Soğuk Savaş’ın bitmediğini ileri sürdüler. Katı bir neo-con olan Norman Podhoretz, Amerika’nın silahlanmaya devam etmesi gerektiğini, bundan vazgeçmesinin Amerika’nın teslim olması anlamına geleceğini savundu (Dorrien, 2004, ss.12-14) Ancak bu neo-con iddialar hem Reagan hem de George H. W. Bush yönetimleri tarafından kabul edilmedi ve komünist tehdidin ortadan kalkacağına yönelik inanç geçerliliğini korudu. Neo-conlar Clinton dönemi boyunca etkin bir politika ortaya koyamadılar. Savundukları güç ve müdahale odaklı politik anlayışın yeniden uygulamaya konulması, Oğul Bush olarak da bilinen 43. Amerikan Başkanı George W. Bush döneminde gerçekleşti.

Neo-conlar, George W. Bush hükümetinin güvenlik ve dış politika bürokrasisinde üst düzey görevlere atandılar ve böylelikle on yıllık bir aradan sonra yeniden siyaseten aktif hale geldiler. Birinci Bush döneminin hemen başında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları neo-con siyasi düşünce sisteminin uygulamaya konması için uygun zemini yarattı. En az Soğuk Savaş’ın sona ermesi kadar büyük bir şok etkisi yaratan 11 Eylül saldırıları, Clinton dönemi dış politika uygulamalarının tamamen terk edilmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş’ın bitişi ile farklı bir yapıya bürünen dış politika anlayışı 11 Eylül’den sonra da büyük bir değişime uğramıştır. Fakat bu değişim geleneksel güvenlikçi, müdahaleci ve askerî araçların daha çok tercih edildiği eski politik anlayışa dönüş şeklinde olmuştur. Bu dönemde neo-con politika anlayışı devlet politikası haline gelmiş ve 11 Eylül’den sonra başlatılan terörizme karşı savaşın fikrî alt yapısını oluşturmuştur.

Belirtmek gerekir ki, 11 Eylül saldırılarından sonra benimsenen terörizmle mücadele yaklaşımı tepkisel özellikler içerse de ABD’nin Ortadoğu ve fakat özellikle Irak politikasının hayata geçirilmesi açısından oldukça iyi şekilde planlanmıştır. Birinci Körfez Savaşı (1990-91)’ndan sonra Saddam Hüseyin yönetimine son verilerek Irak’ta rejim değişikliği yapılması için neo-conlar tarafından oldukça etkili lobi faaliyetleri yürütülmüş, Irak’a müdahale konusunda Clinton yönetimine baskı yapılmıştı. Ancak bu müdahaleci neo-con talepler Clinton yönetimi tarafından kabul edilmedi. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarının hemen ardından neo-con söylem yeniden Irak’a yöneldi ve saldırıların arka planında

Saddam Hüseyin desteği olduğunu ileri sürdüler. ABD'nin Irak politikasının inşa edilmesinde önemli bir role sahip olan Savunma Bakanı danışmanlarından, katı bir neo-con olan Richard Perle saldırılardan birkaç saat sonra 11 Eylül saldırılarından Irak'ın sorumlu olabileceğine dair açıklamalar yaptı. Perle'e göre bu saldırılar terör destekçisi devletlerin yardımı olmadan gerçekleşemezdi. Bu nedenle teröristlere yardım eden devletlere karşı sistematik misilleme politikası uygulanacağını bildirdi. Benzer şekilde Reagan dönemi Ulusal Güvenlik danışmanlarından ve neo-con anlayışın ideologlarından Michael A. Ledeen, saldırılardan sadece dört saat sonra yazdığı makalede saldırıların sorumluluğunu George H. W. Bush ve başkanın danışmanları Colin Powell ve Brent Scowcroft'a yükledi. Bu isimleri sözde realist olarak tanımlayan Ledeen, 1991 yılında işi bitirmediklerini ve Irak'ı özgürleştirmekten kaçındıklarına vurgu yaparak 11 Eylül saldırıları ile Saddam Hüseyin rejimi arasındaki organik bağa dikkat çekti (Baudrillard, 1995).

Laurie Mylroie, Charles Krauthammer, Judith Miller, Bernard Lewis, James Woolsey ve Jeane Kirkpatrick gibi birçok neo-con isim 11 Eylül saldırılarından sonra doğrudan Saddam rejimini işaret ederek, Irak'ta rejim değişikliği yapılmasına yönelik propaganda yürüttüler. Nihayet saldırıların ertesi günü Başkan Bush, neo-conların önemli isimlerinden konuşma metni yazarı David Frum'un kaleme aldığı konuşma metnini okurken teröristler ve onlara destek veren devletler arasında ayırım gözetmeyeceklerini ifade ederek Afganistan işgalinden sonra Irak müdahalesinin işaretini verdi. Böylelikle Bush, onlarca yıllık terörizm politikasını değiştirdi ve Irak'a karşı neo-con harekata alan açtı (Ahmad, 2014, s. 109-110). Başkan Bush 20 Eylül günü Kongre'de yaptığı konuşmada bu söylemin ötesine geçerek terörizmle mücadelede ABD'nin yanında olmayan devletlerin teröristlerin yanında olacağını bildirdi. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerle söylemi (Bush, 2001) doğal olarak dünyayı iki kutba ayırıyor ve ABD'nin karşısında yer alan devletlerin düşman kabul edileceğini ifade ediyordu. Bunun yanında terörizme karşı savaşa destek vermeyen devletlerin temel ahlaki ve normatif değerleri çiğneyeceği öne sürüldü ve bu yolla Amerikan terörizmle mücadele tarzına evrensel değerler de yüklendi.

11 Eylül saldırılarından sonra tüm politik dile hâkim olan neo-con söylem, saldırılardan yaklaşık bir yıl sonra ilan edilen Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (National Security Strategy-NSS02) ile kurumsallaştırıldı ve devlet politikası haline geldi. Neo-con söylemin tüm unsurlarını yansıtan bu belgenin en dikkat çekici yönü ön alıcı eylem (pre-emptive action) tarzının saldırıları izleyen dönemde temel askerî strateji olarak kabul edilmesidir. Buna göre tehdidin yeteri kadar olgunlaşması beklenmeden hareket edilecek ve potansiyel tehditler ortadan kaldırılacaktı. Bunun dışında NSS02 belgesinde ABD'nin küresel liderlik rolü onaylanarak bu rolün ontolojik bir zorunluluk olduğu ifade edilmiştir. Zira küresel sistemi kontrol edebilecek güce sahip olan tek devletin ABD olduğu, aynı zamanda demokrasi, özgürlük, insan hakları ile diğer ahlaki ve normatif değerleri sadece ABD'nin koruyabileceği dile getirilmiştir. Bu nedenle ABD'nin görevi bu değerlere sahip devletlerin korunması, bu değerleri tehdit eden devletlerin de dönüştürülmesidir (National Security Strategy, 2002). Bu bağlamda ahlaki ve normatif değerlerin koruyucusu kimliği ile üstünlük vurgusu yapılarak Amerikan

istisnacılığı (exceptionalism); bu değerlere tehdit olarak görülen devletlerin dönüştürülmesi görevi ile Amerikan askerî gücünün eşsizliği ve pragmatizmi (pragmatism) NSS02 belgesinin esas temasını oluşturmuştur.

Diğer uluslara göre istisna bir üstünlüğe sahip olmak olarak tanımlanan Amerikan istisnacılığı, 11 Eylül'den sonra neo-con söylemlerin odağında yer almış ve sürekli olarak evrensel ahlaki değerlerin simgesi ve koruyucusu olarak Amerikalılık'a vurgu yapılmıştır. Kötü, kötülük ya da şeytanî gibi nitelemelerle saldırıları gerçekleştiren teröristler ve teröristlere yardım ettiği öne sürülen devletler Öteki olarak işaretlenmiştir. Soğuk Savaş dönemine özgü iyi (biz, Amerika, demokrasi ve özgürlüklerin simgesi ve koruyucusu) ve kötü (onlar, Sovyetler, komünist totaliterizm) düalitesine dayanan bu söylemler terörizm ve Haydut Devletler (İran, Irak, Kuzey Kore) gibi ötekilikler üzerinden yeniden üretilmiştir. 11 Eylül'den sonra net bir tehdit kaynağı olarak ABD'nin karşısında konumlandırılan bu yeni ötekiler ile mücadele etmek için demokrasi ihracı ve ön alıcı eylem gibi tartışmalı ve fakat Amerikan askerî ve ideolojik üstünlüğünü yansıtan yaklaşımlara başvurulmuştur. Bu doğrultuda neo-conların Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik şahinliği yeni yöntemlerle modernize edilmiş (Williams, 2005) ve 11 Eylül saldırılarından sonra izlenen Amerikan dış politikasının nüvesini oluşturmuştur. Tablo 1'de görüleceği üzere Soğuk Savaş döneminde izlenen askerî güç odaklı dış politika yaklaşımı 11 Eylül saldırılarından sonra farklı tehdit algıları üzerinden yeniden uygulamaya konulmuştur. Bu iki dönem arasındaki on yıllık (1991-2001) dönem geleneksel ABD dış politikasının kesintiye uğradığı ve bu nedenle Clinton yönetimine karşı neo-con anlayış tarafından yüksek düzeyde eleştirilerin yapıldığı bir dönem olmuştur.

Tablo 1: Soğuk Savaş'tan İtibaren ABD Dış Politikasının Karşılaştırmalı Dönemsel Analizi

ABD Dış Politikası	Soğuk Savaş (1947-1991)	Soğuk Savaş Sonrası (1991-2001)	2001 Sonrası (11 Eylül Sonrası)
Temel Stratejik Öncelikler	-Komünist yayılmanın engellenmesi - NATO gibi Batılı ittifakların güçlendirilmesi -Komünizme karşı ideolojik üstünlük sağlama	-Özgürlük, demokrasi, piyasa ekonomisi gibi liberalizme dayanan değerlerin yayılması -Küreselleşme ve ekonomik entegrasyon -Bölgesel (Balkanlar, Afrika) istikrarın sağlanması	-Küresel terörizme karşı savaş (War on Terror) -Ulusal güvenliğin korunması -Terörizme destek veren rejimlerin değiştirilmesi
Dış Politika Yaklaşımı	-Çevreleme (containment) ve caydırıcılık -Komünizm tehdidine karşı güçlü askerî ittifaklar -Askerî güç odaklı dış politika ve ekonomik yardımlar -Küresel liderlik rolünün askerî güç ve kapasite ile desteklenmesi	-Uluslararası iş birliğine dayalı çoktarafı dış politika -Demokratik rejimlerin teşvik edilmesi -Uluslararası sorunların çözümünde diplomasiye öncelik verilmesi -Uluslararası ekonomik iş birliği ve kalkınmanın sağlanması -Askerî müdahalelerin insani amaçlarla sınırlandırılması	-Tektaraflı askerî müdahaleler -Güvenlikçi dış politika ve askerî güce dayalı koalisyonlar oluşturma -Küresel liderlik rolünün yeniden askerî araçlarla sağlanmaya çalışılması -Demokrasi ihracı ve ulus inşası gibi konularda askerî güç odaklı yaklaşım

Temel Tehdit Algısı	-SSCB ve komünizm -Totaliter komünist rejimlerin yayılması -Nükleer savaş riski	-Bölgesel çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar -Ekonomik istikrarsızlıklar -Nükleer silahların yayılma riski	-Küresel terörizm ve radikal dini terör örgütleri -Terörist grupların kitle imha silahlarına ulaşabilme ihtimali -İran, Irak, Kuzey Kore gibi Haydut Devletler'in oluşturduğu blok (Axis of Evil)
----------------------------	--	--	---

Neo-con anlayışa özgü dış politika geleneğinin en önemli özelliği Amerikan istisnacılığına duyduğu güçlü inançtır. Diğer uluslarla kıyaslandığında Amerika'ya farklı bir üstünlük atfeden Amerikan istisnacılığı tasavvuru neo-con dış politika anlayışında Amerikan pragmatizmi ile sentezlenerek materyalize edilmiştir. Bir düşünce sistemi olarak Amerikan pragmatizmine felsefî derinlik kazandıran kurucu isimler William James ve John Dewey'e göre araçlar ve amaçlar arasında anlamlı bir ilişki olmalıdır. Değerlerin uygulanabilirliği soyut doğrular olmasından ziyade somut faydaya dönüştürülebilmeleri ile ilgilidir (Putnam & Putnam, 2017). Bu bağlamda Amerikan pragmatizmi dış politika yapımında ahlaki ve normatif değerler ile stratejik zorunlulukların aynı zeminde buluşmasına olanak sağlar.

11 Eylül saldırılarından sonra hegemonik bir karaktere bürünen Amerikan dış politikası sadece güvenlik kaygıları gözetilerek şekillendirilmemiştir. Terörist saldırılar başlı başına bir güvenlik problemi olsa da neo-con etki nedeniyle 11 Eylül'den sonraki siyasi atmosfer Amerikan istisnacılığı ve pragmatizmini işlevsel bir ittifak içerisinde birleştirmiştir. Evrensel ahlaki ve normatif değerlerin en üst düzeyde temsil edildiği Amerikan kimliği ve eşsiz maddi güç ABD'ye küresel ölçekli görevler yüklemiştir. Nitekim Ignatieff'e göre Amerika, dünyayı değiştirme görev üstlenmiştir ve bu görev Amerikan kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır (2005). Bu anlayışa göre ABD'nin uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği eylemler pragmatik olmakla birlikte aynı zamanda etik bir yükümlülüğün de gereği olarak icra edilir. Demokrasi ihracı ve uluslararası liberal sisteme entegre olamayan ulusların dönüştürülmesi küresel liderlik payesine sahip Amerikan kimliği için bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ahlaki ve normatif değerler ile pragmatik stratejiler arasında bir praksis oluşur. Son tahlilde Irak'a yapılan askerî müdahale sonucu Saddam Hüseyin'i devirerek rejim değişikliğine gidilmesini sadece terörist bağlantılar ya da kitle imha silahı edinme kapasitesinin yok edilmesi ile açıklamaya çalışmak eksik bir değerlendirme olacaktır. Bu türden askerî müdahaleleri savaştan öte Amerikan kimliğinin, çıkarlarının ve eşsiz askerî gücünün sürekliliği şeklinde görmek daha derin ve kapsamlı analizlerin önünü açacaktır.

George W. Bush'un ikinci başkanlık döneminde etkisini kaybetmeye başlayan neo-con dış politika anlayışı, 44. ABD Başkanı Barack Obama ile birlikte tamamen terk edilmiştir. Yürütülen dış politika açısından Clinton dönemine benzer kararlar alan Obama, çoktaraflılık, diplomatik angajman ve askerî gücün sınırlı kullanımı gibi uluslararası iş birliğini önceleyen bir politik yaklaşım sergilemiştir. Robert Kagan, Obama döneminde izlenen dış politikayı neo-conların ideolojik aşırılıklarının düzeltilmesi olarak değerlendirmiştir (2012). Bu bağlamda Obama, neo-con söylemlerin neden olduğu Irak işgaline yönelik meşruiyet krizi içerisinde olan Amerikan dış politikasına farklı bir çehre kazandırmayı

amaçlamıştır. Hatta Irak meselesini dış politika gündeminden çıkarmak amacıyla 2008 yılındaki seçim kampanyasında Irak'tan çekilme kararı alacağını duyurmuştur. Neo-con dış politika anlayışının amaçları ve araçlarını terk eden Obama, askerî güç kullanma yolundan tamamen vazgeçmese de sorunların çözümünde öncelikli olarak diplomasiyi tercih etmiştir. Bunun en açık örneği neo-con söylemlerin dış politikayı şekillendirdiği Bush döneminde terör destekçisi ve Haydut Devlet olarak ilan edilen İran ile diplomatik ilişkiler kurulması ve nükleer düzenlemeleri içeren Ortak Kapsamlı Eylem Planı Antlaşmasının (Joint Comprehensive Plan of Action) imzalanmasıdır. Bunun yanında başkanlık döneminin hemen başında, 2009 yılında Kahire'de yaptığı Yeni Başlangıç (The New Beginning) başlıklı konuşmasında tüm İslam coğrafyasına yönelik önemli çağrılarda bulunmuştur. Konuşmasının başında ABD ve dünyadaki tüm Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve saygının korunmasına dayanan yeni bir başlangıç yapmaya geldiğini ifade eden Obama, konuşması boyunca dinî hoşgörü, dostluk, iş birliği, ekonomik, ticari ve eğitim ilişkilerinin geliştirilmesi için çağrıda bulunmuştur. Genel olarak iş birliği ve çoktarafli kararların alınmasına vurgu yapmış ve konuşmasının son bölümünde ABD'nin yeni bir politika dönemine girdiğini, geçmişe bağlı kalmadan ilerleyeceklerini ilan etmiştir (Obama, 2009). Bu değişimi neo-con söylemin ana temasını oluşturan sürekli savaş doktrini yerine Obama döneminde sürdürülebilir liderlik arayışının tercih edilmesi şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Obama'nın ardından Amerika'nın 45. Başkanı seçilen Donald Trump kendine özgü ve fakat neo-con söylemlere benzer bir dış politika takip etmiştir. Trump döneminde neo-con anlayışın ideolojik şahinliği popülist bir şekle bürünerek Önce Amerika (America First) ve Amerika'yı Yeniden Yücelt (Make America Great Again, MAGA) söylemlerinde yeniden şekillenmiştir. Ancak neo-con anlayışta önemli bir yere sahip küresel hegemonyanın sürdürülmesi bağlamında ulusal çıkarlar ekonomik korumacılığa dönüşmüştür (Mearsheimer, 2018). Trump döneminde de sürekli savaş stratejisinden uzak durulmuş ancak neo-con politika anlayışının temel prensiplerinden olan ideolojik Öteki yaratma stratejisini korumuştur. Daha çok ekonomik ve ticari ilişkiler açısından öncelikli tehdit kaynağı olarak Çin belirlenmiş ve bu yeni Öteki ile mücadele neo-con anlayışa uygun olarak ve fakat farklı araçlarla yürütülmüştür. Bunun dışında katı göçmen politikası, Müslüman ülkelere getirilen seyahat yasağı ve eşcinselliğe yönelik eleştiriler Trump döneminin muhafazakâr yansımaları olarak değerlendirilmiştir. Son tahlilde Önce Amerika ve MAGA söylemleri Amerikan milliyetçiliğinin tahkimi ve küresel hegemonyanın devamı için uygun politik retorikler olarak seçilmiştir. Bu söylemler neo-con ideolojinin Amerikan dış politikasının yapım süreçlerini ve çıktılarını belirgin bir şekilde etkisi altına aldığına dair tutarlı gerekçeler sunmaktadır. Ancak Obama ve Trump döneminde izlenen dış politika Bush dönemi politikalarını şekillendiren neo-con militarizminden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.

Trump döneminde izlenen dış politika belirgin şekilde neo-con militarizmine dayandırılmasa da başkanlıkça kullanılan Önce Amerika ve MAGA gibi politik söylemler Cumhuriyetçi Parti'nin politikaları üzerinde neo-con anlayışın devam eden etkisini göstermektedir. Amerikan milliyetçiliğini tahkim etmeye yönelik kullanılan bu popülist söylemler 1970'li yıllardan itibaren Cumhuriyetçi Parti'nin sağ kanadını oluşturan neo-con anlayışın nüvelerini oluşturmaktadır. Trump döneminde daha

çok ekonomi-politik alanda kendisini gösteren bu yaklaşım esasında Amerikan dış politika geleneğinin devam ettirilmesine ilişkindir. Bu doğrultuda Amerikan istisnacılığı ve batılı değerlerin koruyucusu rolü gibi neo-con politika anlayışının temellerini oluşturan fikirler Trump dönemi dış politikasında somut çıktılara dönüşmüştür. Konservatif ve aynı zamanda realist olarak değerlendirilen Trump dönemi dış politikasını John Mearsheimer ateşli, popülist söylemlerin ötesinde Amerikan dış politikası açısından küçük değişimlerin olduğu ve fakat kesinlikle dramatik değişimlerin olmadığı, geleneksel Amerikan dış politikası unsurlarının korunduğu bir dış politika olarak nitelendirmiştir (Mearsheimer, 2018).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaş'ın sonu bu uzun soluklu rekabet sürecinin kendisi kadar önemli politik etkiler doğurmuştur. Başta ABD ve SSCB'nin dış politika anlayışı olmak üzere tüm uluslararası sistemi değişim ve dönüşüme zorlayan bu kırılma anı yerleşik siyasi geleneklerin de yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. Bir "savaş" olarak düşünüldüğünde son bulması iyimser karşılanırsa da Soğuk Savaş'ın bitişini kriz anı olarak gören tartışmalar da yapılmıştır. Özellikle ABD açısından kriz döneminin başlangıcı sayılan bu son, Amerika'ya özgü anlatıların ve Amerikan kimliğini oluşturan değerlerin sorgulanmasının önünü açmıştır. Bu doğrultuda kimliğinin sürekliliği açısından belirsiz bir döneme giren ABD, ontolojik güvenlik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Neo-con politik anlayış yeni dönemde de Soğuk Savaş'a özgü pratiklerin devam ettirilerek bir süreklilik stratejisinin oluşturulmasını savunsa da George W. Bush dönemine kadar bu önerileri itibar görmemiştir.

Başkanlık dönemine 11 Eylül saldırılarının yarattığı şok etkisi ile başlayan George W. Bush, neo-con politikalara eğilim göstererek saldırıları sadece terörist eylemler olarak görmemiş, bir savaş konsepti içerisinde değerlendirmiştir. Bu açıdan hem ideolojik olarak hem de askerî yöntemlerle küresel ölçekte mücadele edilecek bir Öteki belirlenmiş ve neo-con politik anlayışın uygulanması için alan açmıştır. Soğuk Savaş dönemindekine benzer bir mücadeleyi savunan neo-conlar bu anlamda Amerikan dış politikasının sürekliliğini tesis etmeyi ve Soğuk Savaş'ın sonu ile başlayan politik yönsüzlükten kurtulmayı amaçlamışlardır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırılarından sonra Bush yönetimince izlenen dış politika, ontolojik güvenliğin sağlanması amacıyla neo-con söylemlerin süreklilik stratejisi çerçevesinde şekillenmiştir. Bu politik tutum kısmen etkisini yitirse de Bush'tan sonraki dönemlerde takip edilen dış politika stratejilerinde de varlığını korumuştur.

Devletlerin dış politika yapım şekilleri ve alınan dış politika kararları uluslararası sistemin başat aktörü olarak devletlerin kendilerine atfettikleri kimliklerden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi boyunca komünist totaliterizmin karşısında özgürlük ve demokrasi savunucusu olarak kendi rol ve kimliğini tanımlayan ABD, savunucusu olduğu değerlerin korunmasında çoğunlukla askerî yöntemleri kullanmıştır. Dolayısıyla Soğuk Savaş dönemi boyunca alınan dış politika kararları hem ideolojik hem de askerî mücadeleyi kapsayacak şekilde çok yönlü düşünülmüştür. Ancak hem Amerikan dış politikasının hem de Amerikan kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelen bu tutum Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle kesintiye uğramıştır. Amerikan kimliği varoluşsal sorgulamalarla karşı karşıya kalmış,

üstün kimlik anlatıları anlam karmaşası içerisine düşmüştür. Üstün Amerika kimliği ve askerî gücünün korunmasını ilke edinen neo-con anlayış 11 Eylül saldırılarından sonra Soğuk Savaş dönemi politikalarına dönülmesini savunmuş ve ABD'nin küresel lider rolünün devam ettirilmesini öne sürmüştür. Bu bağlamda neo-con anlayış ABD ontolojik güvenliğini Amerikan kimliğine dair anlatıların sürekliliğine ve sınırsız askerî üstünlüğünün korunmasına bağlı olarak görmüştür.

KAYNAKLAR

- Ahmad, M. I. (2014). *The Road to Iraq: The Making of a Neoconservative War*. Edinburgh University Press
- Aldred, K. & Smith, M. A. (1999). *Superpowers in the Post-Cold War Era*. Palgrave Macmillan.
- Barry, Tom. (2006). *Rise and Demise of the New American Century*. International Relations Center Special Report
- Baudrillard, J. (1995). *The Gulf War Did Not Take Place*. Indiana University Press
- Bush, G. W. (2001). *Address to a Joint Session of Congress and the American People*, Erişim Adresi: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. University of Minnesota Press
- Del Rosso Jr., S. J. (1995). *The Insecure State: Reflections on "The State" and "Security" in a Changing World*. *Daedalus*, 124(2), 175-207
- Dorrien, G. (1993). *The Neoconservative Mind: Politics, Culture and the War of Ideology*. Temple University Press
- Dorrien, G. (2004). *Imperial Designs: Neoconservatism and the New Pax Americana*. Routledge.
- Ejdus, F. (2018). Critical Situations, Fundamental Questions and Ontological Insecurity in World Politics. *Journal of International Relations and Development*, 21(4), 883-908
- Friedman, M. (2005). *The Neoconservative Revolution: Jewish Intellectuals and the Shaping of Public Policy*. Cambridge University Press.
- Gaddis, J. L. (1986). The Long Peace: Elements of Stability in the Postwar International System. *International Security*, 10(4), 99-142
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Polity Press
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time* (J. Macquarrie & E. S. Robinson, Çev.), Blackwell Publishers
- Ignatieff, M. (2005). *American Exceptionalism and Human Rights*. Princeton University Press
- Kagan, R. (1998). The Benevolent Empire. *Foreign Policy*. 111, 24-35
- Kagan, R. (2012). *The World America Made*. Alfred A. Knopf
- Krauthammer, C. (1990/91). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70(1), 23-33
- Krickel-Choi, N. C. (2024). State Personhood and Ontological Security as a Framework of Existence: Moving Beyond Identity, Discovering Sovereignty. *Cambridge Review of International Affairs*, 37(1), 3-21

- Mälksoo, M. (2015). Memory Must Be Defended: Beyond the Politics of Mnemonical Security. *Security Dialogue*, 46(3), 221-237
- Mearsheimer, J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press
- Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), 341-370
- Obama, B. (2009). *Remarks By The President On A New Beginning*, Erişim Adresi: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>
- Onea, T. A. (2013). *US Foreign Policy in the Post-Cold War Era: Restraint Versus Assertiveness From George H. W. Bush To Barack Obama*. Palgrave Macmillan
- Putnam, H. & Putnam, R. A. (2017). *Pragmatism as a Way of Life: The Lasting Legacy of William James and John Dewey*. Belknap Press
- Rumelili, B. (2015). Ontological (in)Security and Peace Anxieties: A Framework for Conflict Resolution. B. Rumelili (Ed.) *Conflict Resolution and Ontological Security: Peace Anxieties içinde* (ss. 10-26), Routledge
- Ryan, M. (2010). *Neoconservatism and the New American Century*. Palgrave Macmillan
- Steele, B. J. (2017). Organizational Processes and Ontological (in)Security: Torture, the CIA and the United States. *Cooperation and Conflict*, 52(1), 69-89
- Subotic, J. (2015). Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change. *Foreign Policy Analysis*, 12(4), 610-627
- Taylor, A. J. P. (1985). *The Origins of the Second World War*. Atheneum
- The National Security Strategy of the United States of America, (2002). Erişim Adresi: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>
- Williams, M. C. (2005). *The Realist Tradition and the Limits of International Relations*. Cambridge University Press
- Zarakol, A. (2010). Ontological (in)Security and State Denial of Historical Crimes: Turkey and Japan. *International Relations*, 24(1), 3-23